

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԻՐԱՎԱԲԱՆՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆ

ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՎ

ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Թիվ 2(48)

2010 թ.

Գլխավոր խմբագիր՝

Լևոն Օհանյան

Խմբագրական խորհուրդ

Սամվել Դիլբանդյան -

գլխավոր խմբագրի տեղակալ

Դավիթ Մելքոնյան -

պատասխանատու քարտուղար

Գևորգ Դանիելյան

Գագիկ Համբարձումյան

Արթուր Վաղարշյան

Սերգեյ Առաքելյան

Վիգեն Քոչարյան

Հիմնադիր և հրատարակիչ՝
ՀՀ իրավաբանների միություն

Խմբագրության հասցեն՝

ՀՀ, 0025 Երևան,

Ալեք Մանուկյան 1, ԵՊՀ

իրավաբանական ֆակուլտետ:

Հեռ. 55-77-92

*Խմբագրությունը կարող է
հրատարակել նյութեր՝ համամիտ
չլինելով հեղինակների
տեսակետներին:*

*10 համակարգչային էջից ավելի
չպատվիրված նյութերը չեն
ընդունվում:*

Դասիչ՝ 77771

Տպագրական 7 մամուլ

Գրանցման թիվը՝ 798

Տպաքանակը՝ 500

Գինը՝ պայմանագրային

Հանձնված է շարվածքի

1.05.2010

Հանձնված է տպագրության

27.08.2010

СОЮЗ ЮРИСТОВ
РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ

**ГОСУДАРСТВО
И
ПРАВО**

Номер 2 (48)
2010 г.

Главный редактор:
Левон Оганян

Учредитель и издатель:
Союз Юристов РА

Редакционный совет

Самвел Дилбандян -
зам. главного редактора
Давид Мелконян -
ответственный секретарь

Геворг Даниелян
Гагик Амбарцумян
Артур Вагаршян
Сергей Аракелян
Виген Кочарян

Адрес редакции:
РА, 0025 Ереван,
ул. Алека Манукяна 1,
юридический факультет ЕГУ.
Тел.: 55-77-92

7 усл. печ. л.
Тираж: 500
Сдано в набор 1.05.2010
Подписано к печати 27.08.2010

ՔՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆԵՔԻ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

Հայկ Մարտիրոսյան
ՆԱԽԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄՆԵՐԸ
ԽՍՀՄ 1977Թ. ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՈՒՆՈՒՄԻՑ ՀԵՏՈ 4

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆԵՔ

Արթուր Ղանբարյան
ՂԱՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԸ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՍԱԿԱՐԳՈՒՄ 9
Գաբրիել Բալայան
ՀՀ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՈՒՀԵՐԻ ՖԻՆԱՆՍԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՆՈՒԹՅԱՆ ՆԿԱՏՄԱՍԲ ՀՍԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՎ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ԻՐԱԿԱՆՑՆԵԼՈՒ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ 21

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՂԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Սերգեյ Մեղրյան
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐԻ ՂԱՏԱԿԱՆ ԵՆԹԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՉԱՓԱՆԻՇՆԵՐԸ.....29

ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆԵՔ ԵՎ ՂԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Варе Енгибарян
ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ ОБСТОЯТЕЛЬСТВ РАССЛЕДОВАНИЯ МАССОВЫХ
БЕСПОРЯДКОВ.....39

Վազգեն Շահնազարյան
ՍԱՔՍԱՆԵՆԳՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՑԱԿԱԶՄԻ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ.....44
Կարեն Բիշարյան
ՀԵՏԱՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆ՝ ՆԱԽՆԱԿԱՆ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ՊԱՐՁԵՑՎԱԾ ՁԵՎ, Թ՞Ե ՍԿԶԲԱՓՈՒԼ.....50

Արթուր Չախոյան
ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ ՀԱՏՈՒԿ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ
ՄԻՋՆԱԴԱՐՅԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ 55

Սերգեյ Մարաբյան
ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆԻՑ ՎՆԱՍ ԿՐԱԾ ԱՆՁԻՆ ՀԱՅՑԿՈՐ ՃԱՆԱՉԵԼՈՒ ՂԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ԿԱՐԳԻ ՈՐՈՇ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ՂԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ.....64

Գուրգեն Քոթանջյան
ՍԱՐԴՈՒՆ ԱՌԵՎԱՆԳԵԼԸ ԱՅԼ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԵՏ ՀԱՄԱԿՑՈՒԹՅԱՍԲ ՈՐԱԿԵԼՈՒ
ՀԱՐՑԸ.....76

ԷԿՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆԵՔ

Վարդան Բեժանյան
ԿԱՆԽԱՐԳԵԼՄԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՈՒՄ ԷԿՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆԵՔՈՒՄ.....82

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆԵՔ

Հրաչիկ Ջիլավյան
ՇՐՋԱՊԱՏԻ ՀԱՄԱՐ ԳՈՐԾՈՒՆԵՆՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՎԵԼ ՎՏԱՆԳԻ ԱՂԲՅՈՒՐ ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԴՐԱ
ՂԱՍԱԿԱՐԳՈՒՄԸ.....88

ԷԿՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆԵՔ

Գոռ Մովսիսյան
ԲՆՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ՎՃԱՐՆԵՐԸ ՈՐՊԵՍ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԱՐԴԱՐԱՂԱՏՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՐԿԱ.....98

ՔԱՂԱՔԱՑԻՎԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐԻ ԴԱՏԱԿԱՆ ԵՆԹԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՉԱՓԱՆԻՇՆԵՐԸ

Սերգեյ ՄԵՂՐՅԱՆ

ԵՊՀ քաղաքացիական դատավարության
ամբիոնի վարիչ, իրավ. գիտ. թեկն., դոցենտ

XX դարի 90-ական թվականներից Հայաստանում իրականացվող քաղաքական և դատաիրավական բարեփոխումների արդյունքում մեծ փոփոխություններ տեղի ունեցան ոչ միայն տնտեսության, այլ նաև հասարակական կյանքի այլ ոլորտներում: Մեծապես ավելացավ իրավական վեճերի և այնպիսի իրավաբանական գործերի քանակը, որոնց լուծումը պահանջում է իրավասու և յուրիսդիկցիոն կոմպետենտ մարմինների միջամտություն: Չնայած տեղի ունեցած բարեփոխումների արդյունքում վերացվեցին իրավական վեճերի դատական ենթակայության գոյություն ունեցող բոլոր սահմանափակումները, սակայն դա չլուծեց պետական և ոչ պետական մարմինների իրավասության սահմանազատման պրոբլեմը: Վիճելի իրավահարաբերությունների բարդությունն ու տարբեր բնույթն այն օբյեկտիվ պատճառներն են, որոնցով պայմանավորված է քաղաքացիական յուրիսդիկցիայի մարմինների ճյուղավորված համակարգի գոյությունը: Այդ իսկ պատճառով ժամանակակից պայմաններում հատուկ նշանակություն է ձեռք բերում յուրիսդիկցիոն մարմինների գործունեության իրավական կարգավորումը, այդ թվում՝ նրանց ենթակա գործերի սահմանազատումը: Առավել քան արդիական է դատական մարմիններին ենթակա գործերի շրջանակը որոշելու չափանիշների մշակումը, որոնք ուղղորդող նշանակություն պետք է ունենան այս կամ այն գործը դատարանին ենթակա լինելու հարցը լուծելիս: Ցավոք, նման չափանիշներ ներկայումս ոչ ՀՀ դատական օրենսգրքերը և ոչ էլ դատավարական օրենսգրքերը չեն պարունակում, ինչի

հետևանքով այս կամ այն գործի դատական ենթակայության հարցի լուծումը շատ դեպքերում լուրջ դժվարությունների առջև է կանգնում:

Միևնույն ժամանակ դատական մարմինների բազմաթվությամբ էլ պայմանավորված է դատարաններին ենթակա իրավաբանական գործերը հանրապետությունում գործող կոնկրետ դատարանների միջև առավել օպտիմալ կանոններով բաշխելու անհրաժեշտությունը: Օրենսդրության ուսումնասիրությունը վկայում է, որ, ի տարբերություն ենթակայության մասին կանոնների, ընդդատության հարցերը դատավարական օրենսգրքերում համակարգված ձևով իրավական կարգավորման են ենթարկվել: ՀՀ-ում վարչական արդարադատության համակարգի ձևավորման և վարչական դատարանի ստեղծման կապակցությամբ առավել արդիական են դարձել ընդհանուր իրավասության առաջին աստիճանի դատարանների և վարչական դատարանի առարկայական ընդդատության սահմանազատման հիմնախնդիրը:

Իրավունքի մասին վեճերը և իրավաբանական այլ գործերը տարբեր յուրիսդիկցիոն մարմիններում կամ տարբեր իրավասության դատարաններում լուծելու հնարավորությունը մի շարք դեպքերում չափազրգիռ անձին փաստացի գրկում է դատարան դիմելու իր սահմանադրական իրավունքը իրականացնելու հնարավորությունից: Ենթակայության և առարկայական ընդդատության մասին նորմերի անկատարությունը նպաստում է կոլիզիաների, գործի ենթակայության կամ ընդդատության վերաբերյալ վեճերի առաջացմանը, ինչը խոչընդոտում է արդարադատության մատչելիության սահմանադրական սկզբունքի իրագործմանը, վնասում է պետության դատական իշխանության հեղինակությանը: Իրավաբանական գործերը լուծելու

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ժանրաբեռնվածության համաչափ և գիտականորեն հիմնավորված բաշխումը մի կողմից՝ յուրիսդիկցիոն տարբեր մարմինների և մյուս կողմից՝ տարբեր իրավասության կոնկրետ դատարանների միջև արդարադատության մատչելիության սկզբունքի իրացման անհրաժեշտ պայմաններից մեկն է: Հակառակ պարագայում արդարադատության հարցում շահագրգռված անձինք կարող են գործ ունենալ իրենց իրավունքները և օրենքով պահպանվող շահերը շոշափող գործերի ձգձգվող և շատ հաճախ ոչ որակյալ լուծումների հետ: Հետևաբար ենթակայության և առարկայական ընդդատության ինստիտուտների պատշաճ իրավական կարգավորումը անհրաժեշտ նախապայման է արդարադատության մատչելիությունն ապահովելու հարցում:

Օրենքով գործերի դատական ենթակայության պայմաններ նախատեսելը իշխանության տարբեր ճյուղերի մեջ մտնող մարմինների գործառույթների բաշխման նպատակ է հետապնդում: Նշված օբյեկտիվ անհրաժեշտություն է առաջացնում՝ վեր հանելու այն ընդհանուր և օբյեկտիվ չափանիշները, որոնք պայմանավորում են այս կամ այն գործի դատական ենթակայությունը:

Դատավարագիտության մեջ ավանդաբար քննարկումների առարկա են հանդիսանում դատական ենթակայության որոշման հիմքում դրվող չափանիշները¹: Դրանք այն կողմնորոշիչ սկզբունքներն են, որոնց հաշվառմամբ օրենսդիրը լուծում է պետության յուրիսդիկցիոն համակարգը կազմող մարմինների, ինչպես նաև տարբեր իրավասության դատարանների միջև գործերի բաշխման հարցը: Այդ սկզբունքները հաշվի առնելով էլ պետք է լուծվեն ենթակայության հնարավոր բախումները (կոլիզիանակերը): Գործող օրենսդրության վերլուծությունը թույլ է տալիս վեր հանելու

գործերի ենթակայությունը որոշելու մի շարք սկզբունքներ:

Դատական ենթակայության խնդիրը լուծելիս առաջին հերթին հիմք պետք է ընդունել ՀՀ Սահմանադրության 18 հոդվածը, ըստ որի՝ յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների և ազատությունների դատական, ինչպես նաև պետական այլ մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունք: Նման սահմանադրական նորմի առկայության պայմաններում կարելի է ասել, որ անձի խախտված կամ վիճարկվող իրավունքների, ազատությունների և օրինական շահերի դատական պաշտպանության իրավունքը ձեռք է բերել անսահմանափակ բնույթ: Այս առումով պետք է համաձայնվել այն հեղինակների հետ, որոնք նշված հանգամանքը դիտարկում են որպես իրավունքի կամ իրավաբանական նշանակություն ունեցող փաստերի մասին բոլոր վեճերը դատական ենթակայության վերապահելու հիմք²:

ՀՀ սահմանադրության 18, 19, 91, 92 և մի շարք այլ հոդվածների վերլուծությունը հիմք է տալիս եզրակացնելու, որ ՀՀ դատական համակարգի մեջ ընդգրկված ՀՀ սահմանադրական դատարանը, ընդհանուր իրավասության դատարանները և մասնագիտացված վարչական դատարանն ընդհանուր առմամբ օժտված են իրավաբանական ցանկացած բնույթի գործեր լուծելու և արդարադատություն իրականացնելու լիազորություններով: Բոլոր մյուս պետական և ոչ պետական մարմինները, որոնք օրենքով լիազորված են լուծելու իրավունքի և փաստի մասին վեճեր, հանդիսանում են այդ գործերի նախնական, նախադատական լուծման մարմիններ, քանի որ նրանց որոշումները, իրենց հերթին, դատական վերահսկողության առարկա են³:

Այդ մասին է վկայում մի շարք իրավական ակտերի վերլուծությունը: Այսպես, Քաղ. օր. 13 հոդվածի համաձայն՝ վարչական կարգով քաղաքացիական իրավունք-

ների պաշտպանությունն իրականացվում է միայն օրենքով նախատեսված դեպքերում, ընդ որում՝ վարչական կարգով ընդունված որոշումը կարող է բողոքարկվել դատարան: «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի⁴ 34-րդ հոդվածի համաձայն արբիտրաժի վճիռը օրենքով նախատեսված հիմքերով կարող է շահագրգիռ անձի պահանջով չեղյալ ճանաչվել արբիտրաժին աջակցող և վերահսկող դատարանի կողմից⁵: Նույն օրենքի 36-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատարանը նույն հիմքերով կարող է մերժել արբիտրաժի վճիռի ճանաչումը կամ հարկադիր կատարումը: Բացի դրանից, ինչպես արդեն նշվել է, թեև մի շարք իրավական հարցեր լուծում են տնտեսական ընկերությունների և ընկերակցությունների, կոոպերատիվների, բաժնետիրական ընկերությունների և առևտրային այլ կազմակերպությունների ընդհանուր ժողովները կամ այլ մարմինները, հաշտեցման հանձնաժողովները, նշված բոլոր մարմինների որոշումները, իրենց հերթին, դատական քննության առարկա կարող են դառնալ, եթե շահագրգիռ անձը գտնում է, որ տվյալ որոշումը խախտում է իր՝ ՀՀ սահմանադրությամբ, միջազգային պայմանագրերով կամ այլ իրավական ակտերով սահմանված իրավունքները, ազատությունները կամ օրինական շահերը:

Նշված հանգամանքները մի շարք հեղինակների հիմք են տվել խոսելու իրավունքների պաշտպանության դատական ձևի գերակայության մասին⁶:

Այսպիսով, կարելի է եզրակացնել, որ ենթակայության ինստիտուտի հիմքում նախևառաջ դրվում է դատական իշխանության մարմիններին իրավաբանական գործերի ընդհանուր ենթակայության սկզբունքը: Այլ կերպ ասած՝ դատական իշխանության մարմիններին է ենթակա իրավունքի մասին վեճերի և ցանկացած այլ իրավաբանական գործի քննությունն ու լուծումը: Օրենքով, իհարկե, այս կամ այն կատեգորիայի գործերի լուծումը կարող է վե-

րապահվել պետական կամ ոչ պետական այլ մարմիններին, սակայն դա չի կարող բացառել այդ մարմինների կայացրած ակտերի հետագա ստուգումը համապատասխան դատական մարմինների կողմից:

Ենթակայությունը որոշելու կարևորագույն չափանիշներից մեկն այն իրավահարաբերության (գործի) բնույթն է, որից բխում է վեճը: Այս առումով ՀՀ սահմանադրական դատարանի բացառիկ ենթակայությանն են վերապահված սահմանադրական արդարադատության իրականացան հետ կապված գործերը (ՀՀ սահմանադրության 93 և 100 հոդվ.): Վարչական մարմինների ենթակայությանն օրենքով վերապահվում են բացառապես հանրային իրավահարաբերություններից (մաքսային, հարկային, լիցենզավորման, իրավունքների գրանցման և այլն) բխող գործերը, քանի որ վարչական մարմինները չեն կարող դուրս գալ օրենքով իրենց վերապահված լիազորությունների շրջանակից և իրականացնել այնպիսի գործառույթներ, որոնք դուրս են իրենց իրավասության շրջանակներից⁷: Նոտարական մարմինների իրավասության են վերապահված անվիճելի իրավունքների և փաստերի հաստատման հետ կապված գործերը⁸: Առևտրային արբիտրաժների քննությանն էլ կարող են հանձնվել բացառապես առևտրային բնույթի վեճեր⁹: Ինչպես տեսնում ենք, իրավահարաբերության բնույթն էական նշանակություն ունի այս կամ այն մարմինն ենթակա գործերի շրջանակը որոշելիս:

Վիճելի իրավահարաբերության բնույթը կողմնորոշիչ նշանակություն ունի նաև հենց դատական համակարգի ներսում տարբեր իրավասության դատարանների՝ ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանների և վարչական դատարանին ենթակա գործերի շրջանակը որոշելու համար:

Նշված սահմանազատումն իրականացնելու համար օրենսդիրն օգտագործել է առարկայական ընդդատության ինստիտուտը: Վերջինիս հիմքում օրենսդրի կողմից

ՔԱՂԱՔԱՑԻՎԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

դրվում է միասնական դատական համակարգի մեջ մտնող միասեռ դատարանների առարկայական իրավասության գաղափարը: Որպես դատարաններին ենթակա գործերն ընդհանուր իրավասության և մասնագիտացված դատարանների միջև բաշխելու չափանիշ դիտարկվում է դատական քննության առարկա դարձած վիճելի իրավահարաբերության (դատական քննության առարկայի) իրավական բնույթը, այդ քվում սուբյեկտային կազմը:

Առարկայական ընդդատության կանոններով, որոնք ամրագրված են ՔԴՕ 15 և ՎԴՕ 8 հոդվածներում, որոշվում է դատարանին ենթակա բոլոր քաղաքացիական և վարչական գործերի բաշխումը մի կողմից ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանների և մյուս կողմից մասնագիտացված վարչական դատարանի միջև:

ՔԴՕ 15 հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ բոլոր քաղաքացիական իրավական գործերն ընդդատյա են առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարաններին: «Քաղաքացիական գործ» հասկացությունը դատավարական օրենսդրությունը չի բացահայտում: Սակայն, նկատի ունենալով ՎԴՕ 8-րդ հոդվածի բովանդակությունը, ըստ որի վարչական դատարանին ընդդատյա են հանրային իրավահարաբերություններից ծագող գործերը՝ բացառությամբ սահմանադրական դատարանի ենթակայությանը վերապահված գործերի, քրեական վարույթի ընթացքում ծագող իրավահարաբերություններից բխող գործերի, ընդհանուր իրավասության դատարանի ենթակայությանը վերապահված քրեական գործերի, սնանկության վարույթում ծագող իրավահարաբերություններից բխող գործերի, կարելի է եզրակացնել, որ բոլոր մյուս գործերը կարող են դիտարկվել որպես քաղաքացիական գործեր:

Ուշագրավ է, որ, ի տարբերություն վար-

չական մասնագիտացված դատարանի, որի առարկայական իրավասությունը հստակ սահմանված է ՎԴՕ-ի 8-րդ հոդվածում, ընդհանուր իրավասության դատարանների առարկայական իրավասությունն ունիվերսալ (համապարփակ) բնույթ ունի. ընդհանուր իրավասության դատարաններին ընդդատյա են դատարաններին ենթակա բոլոր այն գործերը, որոնց քննությունն ու լուծումը վերապահված չեն վարչական դատարանի առարկայական ընդդատությանը:

ՀՀ յուրիսդիկցիոն մարմինների համակարգի մեջ են մտնում ՀՀ սահմանադրական դատարանը, ընդհանուր իրավասության դատարանները, վարչական դատարանը, պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինները, առևտրային արբիտրաժները և այլ մարմիններ, որոնց օրենքով վերապահված է առանձին իրավաբանական հարցեր լուծելու իրավասություն: Գործող օրենսդրության վերլուծությունը թույլ է տալիս պնդելու, որ այլ մարմինների իրավասությանն օրենքով ուղղակիորեն չվերապահված գործերը ենթակա են ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանների ենթակայությանը: Ի տարբերություն ՀՀ սահմանադրական դատարանի, վարչական դատարանի, պետական և տեղական ինքնակառավարման կամ այլ յուրիսդիկցիոն մարմինների՝ ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանները հստակ սահմանված (սպառիչ) առարկայական իրավասություն չունեն և քննում են բոլոր այն գործերը, որոնք կապված են իրավունքների, ազատությունների և օրինական շահերի պաշտպանության հետ՝ բացառությամբ նշված մարմինների բացառիկ ենթակայությանը վերապահված գործերի: Այս տեսանկյունից դիտարկելով անձի դատական պաշտպանության իրավունքը՝ կարելի է եզրակացնել, որ նույնիսկ այն դեպքում, երբ օրենքը չի սահմանում տվյալ գործի ենթակայությունը, ոչ ոք չի կարող զրկվել իր գործն ընդհանուր իրավասության դատա-

րանում քննելու իրավունքից: Տվյալ հանգամանքը թույլ է տալիս խոսելու ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարաններին իրավաբանական գործերի ունիվերսալ ենթակայության սկզբունքի գոյության մասին:

Առանձին դեպքերում օրենքը շահագրգիռ անձանց հնարավորություն է ընձեռում իրենց միջև ծագած վեճը լուծելու այլընտրանքային մարմիններում: Ելնելով տվյալ հանգամանքից՝ դատավարագիտության մեջ մշակվել է այլընտրանքային ենթակայության կատեգորիան: Ինչպես նշում է Ռ.Գ. Պետրոսյանը, գործերի այլընտրանքային ենթակայություն առկա է այն ժամանակ, երբ օրենսդրության համաձայն՝ շահագրգռված անձն իր կամ այլ անձի իրավունքի կամ օրինական շահի պաշտպանության նպատակով իր հայեցողությամբ կամ հակառակ կողմի հետ ձեռք բերված համաձայնության հիման վրա կարող է դիմել կամ դատարան, կամ այլ մարմնին¹⁰: Նման հնարավորությունն ուղղակիորեն բխում է իրավունքների անարգել իրականացման քաղաքացիաիրավական սկզբունքից և քաղաքացիական դատավարության տնօրինչականության սկզբունքից¹¹:

Ղեկավարվելով այլընտրանքային մարմիններում վեճը լուծելու հնարավորության ընձեռման սկզբունքով՝ կարելի է ասել, որ այն դեպքերում, երբ օրենսդրությամբ շահագրգիռ անձին վերապահված է իր խախտված կամ վիճարկվող իրավունքի կամ օրինական շահի պաշտպանության ձևի ընտրության այլընտրանք, բացառիկ դատական ենթակայության մասին խոսք լինել չի կարող:

Ասվածը հավասարապես վերաբերում է նաև այլընտրանքային ենթակայության հատուկ տարատեսակ հանդիսացող կողմերի համաձայնությամբ որոշվող (պայմանագրային) ենթակայությանը:

Այս առումով կողմնորոշիչ նշանակություն ունեն ԲԴՕ 18, «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 2 և 7 հոդվածները,

որոնք պարունակում են առևտրային արբիտրաժի քննությանը ենթակա գործերի շրջանակը որոշելու չափանիշները: Վերջիններիս միաժամանակյա առկայության դեպքում է, որ կարող է խոսք լինել գործն արբիտրաժի քննությանը ենթակա լինելու մասին:

Դրանք են

- *Իրավունքի սուբյեկտների միջև ՀՀ դատարաններին ենթակա վեճի առկայությունը:*

Արբիտրաժային քննության առարկա կարող են հանդիսանալ միայն այն գործերը, որոնց առարկան դատարաններին ենթակա՝ իրավունքի սուբյեկտների միջև ծագած իրավունքի մասին վեճն է: Նման եզրահանգումը բխում է ԲԴՕ 18-րդ հոդվածի ձևակերպումից, համաձայն որի՝ դատարանին ընդդատյա¹² վեճը մինչև գործն ըստ էության լուծող դատական ակտ կայացնելը կողմերի համաձայնությամբ կարող է հանձնվել արբիտրաժային տրիբունալի լուծմանը: Այստեղից բխում է, որ այն դեպքերում, երբ գործ ունենք այլ մարմինների իրավասությանը օրենքով վերապահված գործի (այլ ոչ իրավունքի մասին վեճի) հետ, վերջինս արբիտրաժի քննությանը հանձնվել չի կարող:

- *Վիճելի իրավահարաբերության առևտրային բնույթը:*

Ի տարբերություն քաղաքացիական դատավարության, որտեղ գործում է դատական պաշտպանության անսահմանափակ իրավունք, արբիտրաժային կարգով կարող են քննվել և լուծվել միայն որոշակի իրավահարաբերություններից բխող վեճերը: Եթե քաղաքացիական դատավարությունում հիմնական պահանջ է համարվում վեճի դատական ենթակայությունը, ապա առևտրային արբիտրաժում վերը նշվածի դրսևորումը խիստ սահմանափակված է:

Արբիտրաժային քննության առարկա հանդիսացող գործերի շրջանակը որոշելու հարցում առաջին հերթին պետք է ուշադրություն դարձնել «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի 4-րդ

ՔԱՂԱՔԱՑԻՎԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

կետին, որի համաձայն՝ «առևտրային» հասկացությունը ներառում է առևտրային բնույթի բոլոր հարաբերությունները՝ ինչպես պայմանագրային, այնպես էլ ոչ պայմանագրային: Առևտրային բնույթի հարաբերությունները մասնավորապես ներառում են հետևյալ գործարքները՝ բանկերի կամ այլ ֆինանսական կազմակերպությունների և նրանց հաճախորդների միջև կնքված, ապրանքների ու ծառայությունների մատակարարման և փոխանակման, առևտրային ներկայացուցչության կամ գործակալման, ֆակտորինգի, վարձակալության, աշխատանքների կատարման, խորհրդատվության, նախագծման, լիցենզային, ներդրման, ֆինանսավորման, ապահովագրության, շահագործման կամ կոնցեսիայի, համատեղ ձեռնարկատիրության կամ արդյունաբերական, ձեռնարկատիրական համագործակցության այլ ձևերի, ծովային, օդային, երկաթուղային և ավտոմոբիլային փոխադրումների: Այսինքն՝ առևտրային արբիտրաժային կարգով լուծվում են վերը նշված իրավահարաբերություններից բխող վեճերը:

Առևտրային արբիտրաժային կարգով կարող են լուծվել առևտրային իրավահարաբերություններից բխող վեճերը:

Ասվածից բացի՝ պետք է շեշտել այն հանգամանքը, որ արբիտրաժային քննության առարկա հանդիսացող գործերի շրջանակը «Առևտրային արբիտրաժի մասին» օրենքով, մեղմ ասած, այնքան էլ հաջող չի կարգավորվել: Ի տարբերություն «Առևտրային արբիտրաժի մասին» օրենքի՝ «Միջնորդ դատարանների և միջնորդ դատավարության մասին» 1998 թ. ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածով հստակ սահմանվում էր, որ պետաիրավական, վարչաիրավական, հարկային և այլ իշխանական ենթակայության վրա հիմնված, ինչպես նաև ալիմենտային իրավահարաբերություններից ծագող վեճերը և իրավաբանական ան-

ձանց ու քաղաքացիների սնանկության գործերը միջնորդ դատավարության կարգով քննվել չեն կարող: «Առևտրային արբիտրաժի մասին» օրենքը, որը փոխարինելու եկավ «Միջնորդ դատարանների և միջնորդ դատավարության մասին» 1998 թ. ՀՀ օրենքին, նման նորմ չի պարունակում, որի պատճառով կարող է սխալ պրակտիկա ձևավորվել, թե առևտրային հարաբերությունների հետ ուղղակիորեն կապված՝ իշխանական ենթակայության վրա հիմնված, ինչպես նաև իրավաբանական անձանց ու քաղաքացիների սնանկության գործերը ևս կարող են քննվել արբիտրաժային կարգով: Ինչպես իրավագիտորեն նշում էր Ռ. Գ. Պետրոսյանը, «նշված բացառությունները հիմնականում բացատրվում են հիշյալ իրավահարաբերությունները կարգավորող նորմերի հրամայական (իմպերատիվ) բնույթով. միջնորդ դատարանն այդ գործերով, բացի նյութաիրավական և ընդհանուր իրավասության դատարանների գործունեությունը կարգավորող ընթացակարգային նորմերը կիրառելուց, ուրիշ անելիք չունի, ուստիև այդ գործերը նրա լուծմանը չպետք է հանձնվեն»¹³: Այդ հանգամանքը հաշվի առնելով է, որ Վ. Վ. Հովհաննիսյանն առաջարկում է նշված բացառությունները նախատեսել նաև «Առևտրային արբիտրաժի մասին» օրենքում՝ հստակեցնելով արբիտրաժային քննության առարկա հանդիսացող գործերի շրջանակը¹⁴:

- Վիճելի իրավահարաբերության սուբյեկտների միջև սովյալ վեճի լուծման կապակցությամբ արբիտրաժային համաձայնության առկայությունը:

Արբիտրաժային դատարանների իրավասությանն օրենքով հանձնված գործերը քննվում և լուծվում են, եթե առկա է այդ մասին կողմերի համաձայնությունը: Դատական կարգով արբիտրաժի իրավասությանը հանձնված գործերի քննությունը և լուծումը բացառվում են, եթե առկա է վավեր արբիտրաժային համաձայնություն, և արբիտրաժային դատարան դիմելու հնա-

րավորությունը չի վերացել¹⁵:

Միայն տվյալ վեճի լուծման կապակցությամբ արբիտրաժային համաձայնության առկայության դեպքում է, որ վերը քվարկված չափանիշներին համապատասխանող գործը դառնում է ենթակա արբիտրաժի քննությանը: Թերևս դա է պատճառը, որ իրավունքների պաշտպանության արբիտրաժային ձևն ուսուցնասիրող բոլոր գիտնականները արբիտրաժային համաձայնությունը դիտարկում են որպես արբիտրաժային իրավահարաբերությունների ծագման պարտադիր նախադրյալ¹⁶: Քանի դեռ չկա վավեր ու գործող արբիտրաժային համաձայնություն, գործը ենթակա է դատարանի քննությանը:

Պայմանագրային ենթակայության այլընտրանքային բնույթն էլ այն է, որ վիճելի իրավահարաբերության կողմերն ունեն ԲԴՕ-ով և «Առևտրային արբիտրաժի մասին» օրենքով սահմանված չափանիշներին բավարարող գործը մինչև գործն ըստ էության լուծող դատական ակտ կայացնելը իրենց համաձայնությամբ արբիտրաժային դատարանի լուծմանը հանձնելու այլընտրանք:

Ի մի բերելով վերը շարադրվածը, մեր կարծիքով, կարելի է առանձնացնել քաղաքացիական և վարչական գործերի դատական ենակայությունը որոշելու համար կողմնորոշիչ նշանակություն ունեցող հետևյալ սկզբունքները, որոնք ուղղակիորեն կամ ուղղակիորեն ամրագրված լինելու ԶԶ օրենսդրությամբ, միաժամանակ կարող են ծառայել որպես նշված գործերի ենթակայությունը որոշելու չափանիշներ:

1) Դատական իշխանության մարմիններին իրավունքի մասին վեճերի և այլ իրավաբանական գործերի ընդհանուր ենթակայությունը: Դատական իշխանության մարմիններին են ենթակա իրավունքի մասին վեճերի և ցանկացած այլ իրավաբանական գործի քննությունն ու լուծումը, եթե օրենքով այս կամ այն կատեգորիայի գործերի

լուծումը վերապահված չէ պետական կամ ոչ պետական այլ մարմինների բացառիկ իրավասությանը: Վերջին հանգամանքը չի կարող բացառել այդ մարմինների՝ կայացրած ակտերի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողությունը:

2) Իրավաբանական գործերի բաշխումը՝ յուրիսդիկցիոն մարմինների միջև վիճելի իրավահարաբերությունների բնույթից ելնելով: ԶԶ սահմանադրական դատարանի իրավասությանն են վերապահված սահմանադրական արդարադատության իրականացման հետ կապված գործերը, պետական ոչ դատական և տեղական ինքնկառավարման մարմինների (վարչական մարմինների) ենթակայությանը՝ բացառապես հանրային իրավահարաբերություններից բխող գործերը, արբիտրաժների ենթակայությանը՝ առևտրային հարաբերություններից բխող և արբիտրաժային համաձայնությամբ արբիտրաժի քննությանը, հանձնված գործերը:

3) Ընդհանուր իրավասության դատարաններին իրավաբանական գործերի ունիվերսալ ենթակայությունը: Ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանները քննում են բոլոր այն գործերը, որոնք կապված են իրավունքների, ազատությունների և օրինական շահերի պաշտպանության հետ՝ բացառությամբ օրենքով այլ յուրիսդիկցիոն մարմինների ենթակայությանը վերապահված գործերի:

4) Օրենքով նախատեսված դեպքերում շահագրգիռ անձանց՝ այլընտրանքային մարմիններում վեճը լուծելու հնարավորության ընձեռումը: Այն դեպքերում, երբ օրենսդրությամբ շահագրգիռ անձին վերապահված է իր խախտված կամ վիճարկվող իրավունքի կամ օրինական շահի պաշտպանության ձևի ընտրության այլընտրանք, գործը շահագրգիռ անձի հայեցողությամբ կարող է քննվել օրենքում նշված այլընտրանքային մարմիններում:

ՔԱՂԱՔԱՅԻՎԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

- ¹ Տե՛ս, օրինակ, **Осипов Ю.К.** Подведомственность юридических дел. Свердловск, 1973, էջ 7-13, **Решетникова И.В., Ярков В.В.** Гражданское право и гражданский процесс в современной России. Екатеринбург-Москва, 1999, էջ 94, **Щеголов В.Н.** Основы подведомственности гражданских дел // В кн.: Основы гражданского законодательства и Основы гражданского судопроизводства СССР и союзных республик. Саратов, 1981, էջ 127-131, **Чудиновских К.А.** Подведомственность в системе гражданского и арбитражного процессуального права. Дисс. ... канд. юрид. наук. Екатеринбург, 2002, էջ 102-132, **Պետրոսյան Ռ.Գ.**, Հայաստանի քաղաքացիական դատավարություն, 3-րդ հրատ.՝ լրացումներով և ուղղումներով, Եր., ԵՊՀ հրատ., 2007, էջ 261-262 և այլն:
- ² Տե՛ս **Жуйков В.М.**, նշված աշխ., էջ 109:
- ³ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 107:
- ⁴ Ընդունվել է 25.12.2006 թ., ուժի մեջ է մտել 10.02.2007 թ.: Տե՛ս ՀՀԳՏ 2007/8(532), 31/01/2007:
- ⁵ «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ այդպիսին է հաղիսանում Հայաստանի Հանրապետության Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանը:
- ⁶ Տե՛ս **Պետրոսյան Ռ.Գ.**, նշված աշխ., էջ 29-30:
- ⁷ Տե՛ս **Чудиновских К.А.** Подведомственность в системе гражданского и арбитражного

процессуального права. Дисс. ... канд. юрид. наук. Екатеринбург, 2002, էջ 113-115:

- ⁸ Տե՛ս **Պետրոսյան Ռ.Գ.**, նշված աշխ., էջ 728-729, ինչպես նաև «Նոտարիատի մասին» ՀՀ օրենքի 36 հոդվածը (ՀՀԳՏ 3/ 2(177), 10/01/2002):
- ⁹ Տե՛ս **Հովհաննիսյան Վ.Վ.**, Իրավունքների պաշտպանության արբիտրաժային ձևը, ԵՊՀ հրատ., Եր., 2008, էջ 65-67, ինչպես նաև «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածը:
- ¹⁰ Տե՛ս **Պետրոսյան Ռ.Գ.**, նշված աշխ., էջ 282:
- ¹¹ Տե՛ս **Сапожников С.А.** Принцип диспозитивности в гражданском процессе. Дисс... канд. юрид. наук, М., 2006, էջ 112:
- ¹² Ինչպես իրավացիորեն նկատում է Վ. Հովհաննիսյանը, ՔԴՕ 18-րդ հոդվածում «ընդդատյա» բառը սխալ է օգտագործվել, առավել նպատակահարմար է «իրավասություն» կամ «ենթակայություն» եզրույթների օգտագործումը: Տե՛ս **Հովհաննիսյան Վ.Վ.**, նշված աշխ., էջ 70: Նման դիրքորոշման հետ մենք ևս համամիտ ենք՝ նկատի ունենալով «ենթակայություն» և «ընդդատություն» եզրույթների տարբերությունները:
- ¹³ Տե՛ս **Պետրոսյան Ռ.Գ.**, Հայաստանի քաղաքացիական դատավարություն, 2-րդ հրատ.՝ լրացումներով և ուղղումներով, Եր., ԵՊՀ հրատ., 2003, էջ 678:
- ¹⁴ Տե՛ս **Հովհաննիսյան Վ.Վ.**, նշված աշխ., էջ 68-69:
- ¹⁵ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 51:
- ¹⁶ Տե՛ս, օրինակ, նույն տեղը, 204-206 էջերը:

Сергей Мегрян

*Заведующий кафедрой гражданского
процесса ЕРГУ, канд. юрид. наук., доцент*

КРИТЕРИИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ СУДЕБНОЙ ПОДВЕДОМСТВЕН- НОСТИ ГРАЖДАНСКИХ И АДМИНИСТРАТИВНЫХ ДЕЛ

Множественность судебных и иных юрисдикционных органов обуславливает необходимость поиска наиболее оптимального распределения полномочий по разрешению различных категорий юридических дел между этими органами. Возможность разрешения правовых споров в различных юрисдикционных органах, либо в судах различных компетенций в ряде случаев становится определенным препятствием для заинтересованных лиц в реализации конституционного права на судебную защиту нарушенных или оспариваемых прав и законных интересов. Отсутствие законодательно четко сформулированных критериев (принципов) опеределения судебной подведомственности гражданских и административных дел, в некоторых случаях несогласованность норм о подве-

домственности и предметной подсудности друг с другом, отсутствие единообразной практики применения указанных норм способствуют появлению коллизий подведомственности, споров между юрисдикционными органами о наличии или отсутствии у них правомочий на разрешение конкретных категорий дел в ряде случаев является причиной необоснованного отказа в принятии заявлений по поводу защиты нарушенных или оспариваемых прав и законных интересов, либо прекращения производства по делу, либо «отсылки» дела из одного органа в другой. Эти негативные явления в конечном счете подрывают авторитет судебной власти, препятствуя реализации общепризнанного принципа доступности правосудия.

В предстальной статье, на основе анализа норм законодательства Республики Армения, а также с учетом достижений отечественной и зарубежной гражданско-процессуальной науки предпринята попытка выявления основных принципов института подведомственности и разработки общих и объективных критериев определения судебной подведомственности гражданских и административных дел.

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ**Sergey Meghryan**

*Head of Chair of Civil Procedure of YSU,
Candidate of legal science, associate professor*

DETERMINATION CRITERIA OF JUDICIAL JURISDICTION OF CIVIL AND ADMINISTRATIVE CASES

A large number of judicial and other authorized bodies conditions the requirement of seeking for the most reasonable distribution of authorities between these bodies for the settlement of legal cases of different categories. The opportunity for the settlement of legal disputes by different authorized bodies or courts of distinct competence in a range of cases turns to a certain obstacle for concerned parties to realize their constitutional right of judicial protection of infringed or voidable rights and legal interests. Both the absence of legally precise definition of criteria (principles) for the determination of judicial jurisdiction of civil and administrative cases, and partially the existence of non-corresponding norms regulat-

ing jurisdiction and subject-matter cognizance, as well as the absence of practice on unified implication of the mentioned norms, lead to collisions on jurisdictional issues, disputes between authorized bodies on the existence either lack of authority for the settlement of cases of certain categories, and as a result in some cases they cause groundless admission refusals of applications on the protection of infringed or voidable rights and legal interests, either dismissions of judicial proceedings or forwarding the case to another body. Ultimately this negative phenomenon disrupts the reputation of judicial power, hence creating barriers for the realization of universally recognized principle of access to justice.

In the presented article an attempt is made to identify the main principles of the institution of jurisdiction, as well as to elaborate the general and objective criteria of judicial jurisdiction determination of civil and administrative cases on the basis of analysis of rules of law of the Republic of Armenia, as well as with the consideration of achievements of both national and foreign science of Civil Procedural Law.